

Kortrapport

Europakonventionen och religiösa friskolor

Författare: Daniel Färm, chef Tankesmedjan Tiden

I diskussionen om religiösa friskolor återkommer ett argument för att göra gällande att vi måste acceptera dem inom ramen för det skolpliktiga och skattefinansierade skolväsendet: Europakonventionens skrivningar.

Men vad säger egentligen dessa skrivningar – och andra relevanta internationella konventioner? Och hur påverkar detta vårt ställningstagande till religiösa friskolor? Hur kan vi – vid sidan av alla rent politiska argument mot (eller för) religiösa friskolor – hantera frågan i förhållande till de internationella konventionerna?

Relevanta artiklar i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna

ARTIKEL 9

Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

1. Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

Kommentar:

Denna artikel är en nästan ordagrann återgivning av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (artikel 18). Intressant är att denna artikel dels understryker rätten att fritt söka, välja eller byta religion, dels tar upp en frihet att utöva sin religion genom bland annat undervisning. Här nämns dock inget som kan tolkas som att detta måste vara en del av det skattefinansierade och skolpliktiga skolväsendet. Om det vore menat att det är just skattefinansierade och obligatoriska verksamheter som ska bidra till att denna rättighet respekteras, så borde även gudstjänster, andakter och andra religiösa ritualer vara obligatoriska och skattefinansierade. Men så är det naturligtvis inte. Det som menas är att staterna inte får hindra den som vill utöva sin tro genom bl a frivillig undervisning (utanför det allmänna, skattefinansierade och obligatoriska skolväsendet) från att göra det.

PROTOKOLL (1952)

ARTIKEL 2

Rätt till undervisning

Ingen får förvägras rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet som staten kan ta på sig i fråga om utbildning och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Kommentar:

Detta är den artikel som vanligast hänvisas till för att hävda att vi måste tillåta religiösa friskolor.

Det står inget i denna artikel om att stater måste tillåta religiösa friskolor inom ramen för det skattefinansierade och skolpliktiga skolsystemet. Det står att föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en religiös undervisning ska respekteras. Men när staten tar på sig ansvaret för att bedriva en allmän, obligatorisk och skattefinansierad skola, så kan ju staten mycket väl komma fram till att den rättigheten för föräldrar kan respekteras på ett rimligt sätt genom att de får tillförsäkra sina barn en religiös undervisning och utbildning på kvällar, helger och lov – utanför det skattefinansierade och skolpliktiga skolsystemet. Det kan exempelvis handla om söndagsskolor, koranskolor eller humanistiskt konfaläger på sommaren. Det staten garanterar är att den som vill arrangera sådan undervisning ska få göra det utan att diskrimineras, och att staten inte ska hindra den som vill gå en sådan från att göra det.

Det är faktiskt så som både den tidigare borgerliga och den nuvarande socialdemokratiskt ledda regeringen har tolkat frågan. Konfessionella inslag i undervisningen är nämligen redan idag förbjudna i både friskolor och kommunala skolor. Så den som vill hävda sin rätt enligt Europakonventionen att få religiös undervisning är därför redan idag hänvisad till undervisning som sker utanför den ordinarie skoldagen.

Det finns ingenting i denna artikel i Europakonventionen som säger att stater får förbjuda konfessionella inslag på lektioner – men att de måste tillåta dem inför skoldagens början, på raster, i matsalen och vid skoldagens slut (det som i skollagen anges som ”utbildningen i övrigt”). Den hittillsvarande svenska tolkningen av Europakonventionen är därför inkonsekvent. Det finns inget stöd i Europakonventionen för att göra en uppdelning mellan ”undervisning” och ”utbildning i övrigt”, i syfte att ge friskolor en rätt att ha konfessionella inslag i allt som inte har med själva lektionerna att göra. Tvärtom nämns undervisning och utbildning samlat.

Det gör att vi har två val:

1. Acceptera konfessionella inslag med religiös påverkan också i den skolpliktiga och skattefinansierade undervisningen (på lektioner) – inte bara mellan lektioner, på lunchrasten och vid skoldagens början och slut.
2. Respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med deras religiösa och filosofiska övertygelse – genom att säkerställa att staten inte hindrar någon från att vare sig arrangera eller gå på sådan religiös undervisning på kvällar, helger och lov.

Det finns egentligen ett brett samförstånd i frågan i svensk politik: alla vill också fortsatt förbjuda konfessionella inslag i själva undervisningen. Det är en rimlig inställning. Få vill att lektioner i den skattefinansierade och obligatoriska skolan ska innehålla ensidig religiös påverkan. Därmed ansluter sig både alla även de facto till en tolkning av Europakonventionen som innebär en rätt att (utan att hindras av staten) få arrangera och gå på religiös undervisning på kvällar, helger och lov – men att sådan religiös undervisning inte ska vara en del av vare sig skolplikten eller få del av skolpengen.

Utifrån detta resonemang blir det svårt att hävda att kravet på konfessionsfri undervisning står i överensstämmelse med Europakonventionen, medan det skulle strida mot konventionen att kräva att även utbildningen i övrigt ska vara konfessionsfri.

Relevanta artiklar i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna

Artikel 26

1. Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen skall vara obligatorisk. Yrkesutbildning och teknisk utbildning skall vara tillgänglig för alla. Den högre utbildningen skall vara öppen för alla med hänsyn till deras förmåga.
2. Utbildningen skall syfta till att utveckla personligheten till fullo och till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för fredens bevarande.

Kommentar: I denna artikel står det ingenting om att stater måste tillhandahålla religiös undervisning. Tvärtom sägs att skolan ska främja förståelse och tolerans mellan olika religiösa grupper. Det är tveksamt om en uppdelning av barn utifrån deras föräldrars religiösa tro bidrar bättre till det än en skola där barn med olika bakgrunder möts.

Relevanta artiklar i Barnkonventionen

Artikel 12

Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Artikel 14

Konventionsstaterna ska respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

Konventionsstaterna ska respektera föräldrarnas och i förekommande fall, vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt.

Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Kommentar:

Denna artikel slår fast att även barn omfattas av religionsfriheten: rätten att själv och fritt söka, välja eller välja bort religion eller annan livsåskådning.

Artikeln betonar att föräldrarna har rätt att ge barnet ledning – men fortfarande i rätten att fritt söka, välja eller välja bort religion eller annan livsåskådning (religionsfriheten).

Det finns inget i denna – eller någon annan artikel – som ger föräldrarna rätt att begränsa eller kränka barnets fri- och rättighet i detta hänseende. Däremot får de gärna visa på att det finns olika religiösa och andra livsåskådningar.

Det är inte heller rimligt att hävda att Sverige lever upp till kraven på respekt också för barns religionsfrihet genom att inte tillåta konfessionella inslag i själva undervisningen, utan endast i ”utbildningen i övrigt”. Eller för den delen genom att de konfessionella inslagen mellan lektionerna inte får finansieras med hjälp av skolpengen. Skolplikten fungerar inte så att elever kan försvinna från en skola så fort lektionen är över. De utsätts därför alltid av religiös påverkan om sådan förekommer inför skoldagen, på raster, under lunchen och vid skoldagens slut.

Situationen i andra jämförbara länder

Olika länder gör olika tolkningar av Europakonventionen. I flera EU-länder tillåts religiösa skolor. Bland annat i Finland, som dock har färre friskolor (privatskolor) över huvud taget än vad det finns religiösa friskolor i Sverige. Endast en handfull av dem drivs av religiösa samfund.

I ett antal europeiska stater finns dock olika grader av förbud eller begränsningar för religiösa friskolor i det skattefinansierade och obligatoriska skolväsendet:

- Tyskland. Flera tyska delstater accepterar inte konfessionella inslag i vare sig undervisningen eller utbildningen i övrigt.
- Norge. Religiösa friskolor tillåts, men får inte del av skattefinansieringen.

Sammanfattning och slutsatser

Det finns ett tolkningsutrymme i förhållande till vissa artiklar i de internationella konventionerna. Men det finns inget i vare sig Europakonventionen, FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna eller Barnkonventionen som tvingar Sverige att acceptera religiösa friskolor inom ramen för det obligatoriska och skattefinansierade skolväsendet.

Det står ingenstans i Europakonventionen att det är ok att vi förbjuder konfessionella inslag i själva undervisningen, men att vi måste tillåta dem mellan lektionerna. Däremot finns det inget som hindrar oss från att fullfölja den tolkning och den logik som ligger bakom den linje som är fastlagd i skollagen: undervisningen vid både kommunala och fristående skolor ska vara helt konfessionsfri.

Därmed är det ologiskt att hävda att vi måste tillåta konfessionella inslag *mellan* lektionerna. Om vi inte redan idag bryter mot Europakonventionen, så finns det därför inget hinder för att hänvisa den som vill ha religiös skolning till sådana frivilliga undervisningar och utbildningar som äger rum efter skoldagens slut, utanför skolplikten och utan skattefinansiering.

Sammantaget kan konstateras att Europakonventionen inte hindrar oss från att ställa samma krav på både kommunala och fristående skolor: hela skoldagen (både undervisningen och utbildningen i övrigt) ska vara fri från konfessionella inslag.

Många som vill värna dagens system hävdar att vi får välja: antingen ger vi religiösa friskolor rätt att finansieras med hjälp av skolpengen, eller så kommer de att få finnas

8 januari 2020

kvar inom ramen skolplikten, men då utan stöd av skattemedel (som i Norge). I det läget är det bättre, hävdar dessa, att vi har koll på dem, sätter ramar och idkar tillsyn. Men det är en missuppfattning av intentionerna hos de som begär att dagens system religiösa friskolor ändras. Ingen har föreslagit att religiösa utbildningsanordnare ska få finnas kvar i det obligatoriska, skolpliktiga skolsystemet – men utan skolpeng och utan kontroll. Det rimliga är att staten inte ger tillstånd alls till den som vill starta skola med konfessionell inriktning inom ramen för det obligatoriska skolpliktiga skolsystemet.